

การสอนทักษะปฏิบัติโหวดดนตรีพื้นบ้านอีสานตามแนวคิดของทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์
ครูภูมิปัญญาไทย

Teaching Skilling in Practicing Isan Fork Music Vod according to the Ideas of
Songsak Pratumsin, a Thai Wisdom Teacher

ปรเมศวร์ โพธิ์คล้าย

Pramet Phoklai

อุทัย กมลศิลป์

Uthai Kamolsil

พระครูปริยัติธรรมรัช ปิยธมโม (ชำนาญ)

Phrakhrupariyatthamthat Piyathammo (Chamniwat)

วิทยา สุทธิจันทร์

Wittaya Suthichan

รามะศวร์ สุระรัมย์

Ramet Sureram

วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

Roi Et College of Dramatic Arts

E-mail: pochai002@gmail.com



Received: 5 February 2025; Revised: 11 April 2025; Accepted: 27 April 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการสอนทักษะปฏิบัติโหวดดนตรีพื้นบ้านอีสานตามแนวคิดของทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ครูภูมิปัญญาไทย ซึ่งพบว่า การที่จะพัฒนาการสอนทักษะปฏิบัติโหวดดนตรีพื้นบ้านอีสานตามแนวคิดของทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ครูภูมิปัญญาไทย จะมุ่งเน้นไปในเรื่องทฤษฎีพื้นฐานและด้านปฏิบัติทักษะให้มีความสอดคล้องกันในแต่ละเนื้อหาไปตามลำดับขั้นตอน เพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนที่เหมาะสมกับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะในการปฏิบัติเครื่องดนตรีโหวด เป็นพื้นฐานในการบรรเลงเครื่องดนตรีอื่น ๆ ที่อยู่ในวงดนตรีพื้นเมือง และเป็นการสืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมทางด้านดนตรีพื้นบ้านอีสานให้เจริญงอกงาม โดยจะใช้โหวดเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานที่เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด จัดอยู่ในประเภทเครื่องเป่าที่ไม่มีลิ้น ลักษณะเป็นกระบอกไม้ไผ่นำมามัดเรียงกันเป็นแพเดียวกัน รอบแกนเป็นวงกลมเสียงมีความแตกต่างกันตามความสั้นยาวของกระบอกไม้ไผ่เพื่อเป็นการศึกษาต่อไป

คำสำคัญ: การสอนทักษะปฏิบัติ, โหวดดนตรีพื้นบ้านอีสาน, ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ครูภูมิปัญญาไทย

Abstract

The purpose of this academic article is to teach skills in the practice of Isaan folk music Vod according to the concept of Songsak Pratumsin, a teacher of Thai wisdom. It was found that to develop the teaching of skills in practice of the sound of Isaan folk music according to the concept of Songsak Pratumsin, a teacher of Thai wisdom. It will focus on basic theory and practical skills to be consistent in each content in order of steps, to provide a basis for learning that is appropriate for students, to provide students with knowledge and skills in practicing the musical instrument Vod. It is the basis for playing other instruments in the folk band and is a means of inheriting and preserving the culture of Isaan folk music to flourish. The Vod will be used as a traditional Isaan musical instrument that is a symbol of Roi Et Province. It is classified as a mouthpiece without a tongue. It looks like a bamboo tube tied together to form the same raft around the axis is a circle. The sound is different according to the length of the wooden cylinder for further study.

Keywords: teaching practical skills, Isaan folk music vod, Songsak Pratumsin, Thai wisdom

Teacher

บทนำ

การถ่ายทอดความรู้ด้านปฏิบัติดนตรีพื้นบ้านอีสาน (โหวด) ยังไม่มีตำราหรือเอกสารที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ครูอาจารย์ที่สอนดนตรีพื้นบ้านส่วนใหญ่ใช้วิธีสอนโดยการสาธิตให้ผู้เรียนดูเป็นตัวอย่างแล้วให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติตาม ผู้เรียนคนใดที่มีความจำแนกอย่างดีก็สามารถเรียนรู้ได้เร็ว ส่วนผู้เรียนที่ความจำไม่ค่อยดีก็ต้องใช้เวลารอให้ครูผู้สอนมาคอยดูแลฝึกซ้อม ดังนั้นการเรียนปฏิบัติดนตรีพื้นบ้านอีสาน (โหวด) จึงต้องใช้เวลา จนบางครั้งอาจทำให้ผู้เรียนเกิดความท้อถอย ครูผู้สอนจึงจำเป็นต้องหารูปแบบวิธีการและ สร้างนวัตกรรมเพื่อมาเป็นตัวช่วยส่งเสริมให้การเรียนดนตรีบรรลุดุผลประสพดังที่ต้องการ การเรียนการสอนวิชาดนตรีเป็นกิจกรรมประเภททักษะ ฉะนั้นการเรียนการสอนจึงต้องเน้นการฝึกปฏิบัติ และการได้แบบอย่างจากการวางแผนของครูที่ดี จึงจะทำให้การเรียนรู้ทักษะทางดนตรีบรรลุดุผลประสพดังที่ต้องการ (วิมลศรี อุปรมัย, 2525)

โดยลักษณะของเครื่องดนตรีแต่ละชนิดจะเกิดขึ้นในท้องถิ่นที่ไม่เหมือนกัน โดยสังเกตได้เห็นได้จากการกำเนิดเครื่องดนตรีแต่ละประเภท ตัวอย่างเช่น โหวด มีต้นกำเนิดและมีการพัฒนาที่จังหวัดร้อยเอ็ด โดยอาจารย์ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาดนตรีพื้นบ้าน (โหวด) ได้ชี้ให้เห็นความแห้งแล้งเพราะเสียงของโหวดเมื่อได้ฟังแล้วจะเกิดความรู้สึกกรันทด หดหู่ใจ และสอดคล้องกับสภาพอากาศที่ร้อนอบอ้าว สภาพดินแห้งแล้ง ยากแก่การเพาะปลูก จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดเครื่องดนตรีชนิดนี้ การจัดกิจกรรมพัฒนาตามแนวทางการจัดการเรียนสอนตามแนวคิดของครูภูมิปัญญาไทย อาจารย์ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ เกี่ยวกับเทคนิคการบรรเลงเดี่ยวโหวด เพื่อนำมาเป็นแนวทางและตัวอย่างในการฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีโหวดเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนากิจกรรมชุมนุม คือ แนวความคิดและวิธีการสอนการปฏิบัติเครื่องดนตรีโหวด

จากสภาพปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนจึงสนใจที่จะพัฒนาการสอนทักษะปฏิบัติโหวดดนตรีพื้นบ้านอีสานตามแนวคิดของทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ครูภูมิปัญญาไทย โดยมุ่งเน้นในเรื่องทฤษฎีพื้นฐานและด้านปฏิบัติ ทักษะให้มีความสอดคล้องกันในแต่ละเนื้อหา ไปตามลำดับขั้นตอน เพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนที่เหมาะสมกับผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะในการปฏิบัติเครื่องดนตรีโหวด เป็นพื้นฐานในการบรรเลงเครื่องดนตรีอื่น ๆ ที่อยู่ในวงดนตรีพื้นเมือง และเป็นการสืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมทางด้านดนตรีพื้นบ้านอีสานให้เจริญงอกงาม รวมทั้งเป็นการสร้างเสริมความเป็นมนุษย์และเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนต่อไป

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเครื่องดนตรีโหวด

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเครื่องดนตรีโหวด มีดังต่อไปนี้

1. โหวด

โหวดเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานที่เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด จัดอยู่ในประเภทเครื่องเป่าที่ไม่มีลิ้น ลักษณะเป็นกระบอกไม้ไผ่นำมามัดเรียงกันเป็นแพเดียวกัน รอบแกนเป็นวงกลมเสียงมีความแตกต่างกันตามความสั้นยาวของกระบอกไม้ กล่าวคือถ้ากระบอกไม้สั้นเสียงสูง กระบอกไม้ยาวเสียงจะต่ำ ในอดีตโหวดใช้แกว่งเหมือนสนุเพื่อฟังเสียง ถือเป็นการละเล่นอย่างหนึ่งของชาวอีสานดั้งเดิม การแกว่งไม่จำเป็นต้องเทียบเสียง ให้ได้ตามระดับเสียง การแกว่งโหวด นิยมเรียกว่า “แกวโหวด” (ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์, 5 กุมภาพันธ์ 2567)

มีการนำโหวดมาปรับปรุงขึ้นเป็นเครื่องดนตรีบรรเลงอย่างจริงจังโดยชาวอำเภอหนองพอกจังหวัดร้อยเอ็ด ได้นำโหวดมาบรรเลงประสมกับวงพินและแคนกับเครื่องประกอบจังหวะ เรียกว่า “วงโหวดเสียงทอง” นำออกแสดงต่อสาธารณชนแถบภาคอีสานในช่วงแรก ๆ ราวปี พ.ศ. 2516 โดยนายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ต่อมาจึงมีการนำโหวดไปประสมวงโปงลาง โดยพัฒนาให้โหวดมี 12-13 ลูกเพื่อให้มีระดับเสียง 12-13 เสียงเท่ากับลูกของโปงลาง คือ ระดับเสียง มี ซอล ลา โด เร มี ซอล ลา โด เร มี ซอล ลา โด เร มี ซอล ลา (ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์, 5 กุมภาพันธ์ 2567)

2. ประวัติความเป็นมาของโหวด

ตำนานที่ 1 เกี่ยวข้องกับประเพณีบุญบั้งไฟ พญาแถนได้ทำสงครามกับพญาคันคาก (คางคก) พญาคันคากกล่าวว่า พญาแถนผู้บันดาลให้เกิดฝนฟ้าตก ไม่มาเหลียวแลสรรพสัตว์ในโลก ทำให้เกิดความอดอยากยากแค้น เนื่องจากฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล การรบครั้งนี้ทำให้พญาปลวก พญามอด พญาแมงป่อง ร่วมมือกันให้ความช่วยเหลือพญาคันคาก จนสามารถรบชนะทัพพญาแถน ฝ่ายพญาแถนสัญญาว่าจะปล่อยน้ำฝนให้โลกมนุษย์ตามฤดูกาลทุกปี พญาคันคากพอใจจึงแจ้งกับพญาแถนว่า จงปล่อยสัญญาให้ปล่อยน้ำฝนเมื่อมนุษย์จุดบั้งไฟขึ้นบนสวรรค์ และหยุดปล่อยน้ำฝนเมื่อชาวโลกเล่นโหวดในฤดูเก็บเกี่ยวข้าว (ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์, 5 กุมภาพันธ์ 2567)

ตำนานที่ 2 พระเจ้าพรหมทัตพอใจในเสียงของนกการเวกในขณะออกล่าสัตว์ และอยากเก็บเสียงนั้นมาฟังในวังด้วย พระองค์จึงประกาศให้ผู้ที่สามารถประดิษฐ์เครื่องดนตรีที่มีเสียงคล้ายนกการเวกผู้ใดสามารถประดิษฐ์ได้ พระองค์จะทูลบำเหน็จอย่างงาม ต่อมาได้มีผู้นำเครื่องดนตรีมาถวายหลายชนิด แต่ไม่มีเครื่องดนตรีชนิดใดที่มีเสียงเหมือนนกการเวกเลย ในจำนวนนั้นมีเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่มีลักษณะเป็นกระบอกไม้ไผ่เล็ก ๆ หลายกระบอก มีความยาวลดหลั่นกันนำมามัดรวมกันรอบแกนไม้ไผ่ หัวของไม้ไผ่ติดด้วยขี้สูด เมื่อเป่าถวายพระเจ้าพรหมทัต พระองค์จึงตรัสว่า “เสียงไม่เหมือนนกการเวก แต่ดัง วูด วูด โหวด โหวด” ผู้คนจึงเรียกเครื่องดนตรีชนิดนี้ว่า “โหวด” ตั้งแต่นั้นมา (วิทยา เอื้องการ, 2562)

มีความเชื่อว่า โหวดเกิดมาหลายร้อยปีแล้ว และเชื่อว่า โหวดเป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้ในการขนานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อขอให้ฝนหยุดตก สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในที่นี้ หมายถึง พญาแถน ผู้ซึ่งประทานน้ำฝนใช้ตกในเมืองมนุษย์ เพื่อปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร หากมนุษย์ต้องการให้ฝนตกก็จะทำบังไฟจุดขึ้นบนท้องฟ้า เพื่อขอฝนจากพญาแถน ต่อมาจึงยึดถือปฏิบัติเป็นประเพณีคือ เดือนหกชาวอีสานจะจัดงานประเพณีบุญบังไฟเป็นประจำทุกปี หากมีฝนตกขณะที่ข้าวในนาออกรวงสุกเต็มท้องนาจะแกว่งโหวดขึ้นบนท้องฟ้าให้เกิดเสียงดังเพื่อพญาแถนจะได้ยินเป็นสัญญาณให้พญาแถนงดประทานน้ำฝน ดังนั้น โหวดและบังไฟจึงถูกจำกัดให้เล่นต่างฤดูกัน โหวดจึงถือว่าเป็นของเล่นของชาวอีสาน โดยใช้เชือกมัดแล้วแกว่งเล่น เหมือนสะนู ต่อมาได้ดัดแปลงเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้เป่าบรรเลงกับวงดนตรีพื้นบ้านโปงลาง และนำไปประยุกต์ใช้กับวงดนตรีลูกทุ่งหมอลำ

3. ขนาดของโหวด

ขนาดของโหวดแต่ดั้งเดิมนั้นนิยมทำกัน 3 ขนาด คือ 1) ขนาดเล็ก มีลูกโหวด 3-7 ลูก 2) ขนาดกลาง มีลูกโหวด 9 ลูก 3) โหวดใหญ่ มีลูกโหวด 11-13 ลูก ความยาวของลูกโหวดในแต่ละลูกนั้นจะสั้นยาวต่างกัน ลูกที่ยาวที่สุดยาวประมาณ 25 เซนติเมตร ลูกต่อมาจะยาวลดหลั่นกันลงมา จนถึงลูกที่สั้นที่สุดประมาณ 6 เซนติเมตร คนโบราณเรียกลูกโหวดที่ยาวที่สุดว่า "ลูกโอ้" ลูกที่เหลือไม่ปรากฏชื่อ ปัจจุบันจะเรียนชื่อโหวดตามลำดับเสียงของโน้ตสากล คือ โด เร มี ฟา ซอล ลา ที (ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์, 5 กุมภาพันธ์ 2567)

4. ประเภทของโหวด

โหวดกลม นิยมใช้เป็นเครื่องดนตรีประกอบวงดนตรีพื้นเมืองอีสานในปัจจุบันโหวดแกว่ง ลักษณะเหมือนโหวดกลม ต่างกันที่มีเชือกผูกติดตามหางเพื่อใช้แกว่งให้เกิดเสียงโหวดแกว่ง ใช้เป่าเหมือนโหวดกลม แต่ดัดแปลงจากการติดลูกโหวดจากการติดรอบแกนมาเป็นการติดเป็นแผงเหมือนกับแคนแต่มีแถวเดียว (ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์, 5 กุมภาพันธ์ 2567)

5. ระบบเสียงโหวด

ระบบเสียงโหวดที่มี ทั้งหมด 5 เสียง คือ โด เร มี ซอล ลา ตำแหน่งของเสียงโหวด ประกอบด้วยเสียง มี ซอล ลา โด เร มี ลูกโหวดจำนวน 12 ลูก คือ ลูกที่ 1 คือ ลูกที่ยาวที่สุด คือเสียง มี ลูกที่ 2 คือ เสียง ซอล ลูกที่ 3 คือ เสียง ลา ลูกที่ 4 คือ เสียง โด ลูกที่ 5 คือ เสียง เร ลูกที่ 6 คือ เสียง มี ลูกที่ 7 คือ เสียง ซอล ลูกที่ 8 คือ เสียง ลา ลูกที่ 9 คือ เสียง โด ลูกที่ 10 คือ เสียง เร ลูกที่ 11 คือ เสียง มี และลูกที่ 12 คือ เสียง ซอล (ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์, 5 กุมภาพันธ์ 2567)

6. ทักษะปฏิบัติการฝึกเป่าโหวด

ผู้ฝึกเป่าควรฝึกตามลำดับ ดังนี้ 1) การจับโหวดให้ใช้มือที่ถนัดจับ (มือขวาหรือมือซ้าย) มือที่จับให้ส่วนนิ้วหัวแม่มือแตะลูกที่ยาวที่สุด (ลูกที่ 1) โดยใช้หัวแม่มือชี้ขึ้นส่วนนิ้วที่เหลือจับตัวโหวดตามถนัด ผู้ฝึกควรใช้มือขวาหรือมือที่ถนัดจับส่วนหางโหวด โดยให้ส่วนหัวของโหวดอยู่บริเวณร่องคาง ท่ามุมประมาณ 45 องศา แล้วลองหมุนลวดตัวโหวดไปทางซ้ายและทางขวากลับไปกลับมาหลาย ๆ เที้ยว จนได้คล่องแคล่วโดยหัวโหวดไม่หลุดจากร่องคาง การหมุนโหวดควรใช้ข้อมือเท่านั้น ไม่ควรใช้ทั้งแขนเพราะจะทำให้ทิศทางลมที่เป่าไม่มีความสม่ำเสมอ ลักษณะการเป่าคล้ายกับการเป่าปากขวด โหวดที่ใช้ฝึกควรใช้โหวดที่มีระบบเสียง 5 เสียง 12 ลูก เริ่มจากลูกที่ 1-12 ดังนี้ 1. มี (E) 2. ซอล (G) 3. ลา (A) 4. โด (C) 5. เร (D) 6. มี (E) 7. ซอล (G) 8. ลา (A) 9. โด (C) 10. เร (D) 11. มี (E) 12. ซอล (G) 2) เริ่มฝึกเป่าเสียงโดยทำความเข้าใจและปฏิบัติตามขั้นตอนต่อไปนี้ 2.1) จับโหวดด้วยมือที่ถนัดและว่าที่ร่องคางอย่างสบายและโดยใช้ตำแหน่งของลูกโหวดที่เสียงต่ำที่สุดอยู่ริมฝีปาก 2.2) สูดลมหายใจเข้า

ลึก ๆ เพื่อเก็บลมให้ได้มากที่สุด (ให้หายใจเข้าทางปากอย่างรวดเร็ว สังเกตท้องจะป่องและพยายามอย่ากลืน) ขณะหายใจเข้าท้อง ให้ปากมีลักษณะกลม 2.3) ควรฝึกเป่าลมออกจากริมฝีปาก โดยใช้ริมฝีปากบังคับปริมาณของลมที่เป่าออก กล่าวคือ ลูกให้ยาวใช้ลมมากและต้องใช้ริมฝีปากบังคับให้ลมผ่านออกมาเบา ๆ โดยริมฝีปากกว้าง เพื่อให้ลมเข้าไปสู่ลูกโหวดพอดี ลูกต่อไปจะใช้ลมน้อยตามขนาดของลูกโหวดคือ ยิ่งเล็กลมที่ใช้ยิ่งน้อยไปด้วย การฝึกเป่าเสียงแรก ตรงกับโน้ตตัว มี (E) ค่อย ๆ เป่าลมออกที่ละน้อยอย่างสม่ำเสมอ ให้ได้เสียงที่ชัดเจนที่สุด ถ้ายังไม่ได้เสียงที่ต้องการให้ค่อยใช้ข้อนิ้วหัวแม่มือโหวดหาตำแหน่งของเสียงจนได้ตำแหน่งที่ต้องการ เมื่อลมจะหมดให้รีบหายใจเข้าอย่างรวดเร็ว ไม่ควรเป่าลมให้หมดก่อนค่อยหายใจเข้าเพราะจะมีผลทำให้ทางเสียงไม่นิ่งและลมไม่สม่ำเสมอ 2.4) ให้ฝึกเป่าเสียงเดียวก่อนโดยพยายามให้เสียงกังวานมีคุณภาพ โดยมีหลักวิธีคือ ไม่ควรกระแทกเสียงเวลาเป่า และพยายามควบคุมลมที่เป่าให้สม่ำเสมอ โดยต้องใช้ลมจากท้องหรือกระบังลมเท่านั้น ไม่ควรใช้ลมจากปอด เพราะควบคุมลมได้ยาก ฝึกเป่าให้เสียงเบาที่สุดและดังที่สุดโดยรักษาคุณภาพของเสียงให้ดี การฝึกซ้อมแต่ละครั้งต้องมีความอดทน ตั้งใจ และพยายามจดจำขั้นตอนต่าง ๆ ให้ดี 3) ควรฝึกเป่าเสียงที่ถนัดไปก่อน โดยฝึกเหมือนลูกที่ 1 เสียง มี (E) และให้เสียงมีคุณภาพมากที่สุด เวลาเป่าลูกใดให้นึกชื่อของโน้ตที่เป่าทุกครั้ง และควรฝึกจนครบทุกเสียง และ 4) เริ่มฝึกเป่าโหวดให้เข้ากับจังหวะโดยเริ่มเป่าเสียงที่ต่ำที่สุดไปหาเสียงสูงที่สุดจนครบทุกเสียง (ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์, 5 กุมภาพันธ์ 2567)

7. ข้อควรปฏิบัติในการเป่าโหวด

ก่อนการเป่าโหวดเป็นลาย หรือตามแบบฝึกหัด ควรฝึกเป่าไล่เสียง ด้วยการใช้นิ้วหัวแม่มือไปให้คล่องและให้เกิดความแม่นยำ การเป่าโหวดให้ได้เสียงที่มีคุณภาพเสียงที่ดี จะต้องฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ ฝึกเป่าควบคุมเสียงให้ได้ตามต้องการโดยถ้าเป่าแล้วเสียงไม่ออกก็ปรับโหวดหาทิศทางลม และปรับองศาหาตำแหน่งที่จะทำให้เกิดเสียง โดยเฉพาะปาก ต้องไม่เกร็งจนเกินไป ควรทำปากเหมือนกำลังผิวปากหรือคิดว่าการเป่าปากขวด ดังนั้น รูปร่างปากจะต้องให้เหลือรูนิดเดียวเพื่อจะเป่าลมเข้าไปในรูของลูกโหวดให้เกิดเสียงการใช้เทคนิคการผ่อนลม การเป่าอ่อนเสียง เหมาะสำหรับการให้โหวดมีเสียงที่ยาว ถ้าต้องการให้เสียงสั้นก็ต้องเป่าตัดลม ส่วนการเป่าสะบัดเสียง สามารถนำมาผสมผสานให้เกิดอารมณ์มากขึ้นได้ การที่จะมีความแม่นยำในตำแหน่งโหวด จะต้องใช้เวลาในการฝึกอย่างสม่ำเสมอ ไม่ควรใจร้อนคอยชำเลื่องดูตัวโน้ตบนลูกโหวด เพราะทำให้เสียบุคลิกภาพ ขาดความมั่นใจ เมื่อมีความแม่นยำแล้วควรฝึกลมที่เป่าโดยให้สามารถเป่าลมละ 2 เสียง 3 เสียง 4 เสียง 5 เสียง 6 เสียง 7 เสียง เพื่อให้ร่างกายเกิดความเคยชินในการใช้ลม ซึ่งมีความจำเป็นมาก เพราะถ้าเป่าเป็นลายต้องใช้ลมมากเป็นเวลานาน ๆ จะทำให้บางคนหน้ามืดเป็นลม วิงเวียนศีรษะ เพราะร่างกายปรับตัวไม่ทัน ดังนั้น ผู้เป่าจะต้องฝึกใช้ลมให้ถูกหลัก ซึ่งลมที่มีคุณภาพ ควรใช้ลมจากท้องหรือกระบังลม ที่เราหายใจเข้าไปจึงจะสามารถเป่าได้ไพเราะ (ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์, 5 กุมภาพันธ์ 2567)

8. การเป่าโหวดเพื่อให้ได้คุณภาพของที่ดี มีวิธี ดังนี้ 1) การเป่าผ่อนลม เป็นการเป่าโดยใช้ลมยาวซึ่งต้องเป่าลมออกไปไม่แรงนักหรือค่อย ๆ เป่าลมออกอย่างสม่ำเสมอ การเป่านี้เป็นการเป่าเพื่อให้ได้ระดับเสียงเรียบ คงที่ และยาวต่อเนื่อง 2) การเป่าตัดลม เป็นการเป่าลมออกมาอย่างแรง แล้วใช้ปลายลิ้นมาอุดที่ริมฝีปาก ทำให้ลมที่เป่าออกมาหยุดอย่างรวดเร็ว เพื่อให้เกิดเสียงสั้น และตัดเสียง (Staccato) ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งในบางช่วงของบทเพลง 3) การเป่าสะบัดเสียง เป็นการเป่าลมออกหนึ่งครั้งให้ได้เสียงโหวดเป็น 2-3 เสียง ดังสลับกัน การเป่าสะบัดเสียงจะการใช้การเป่าผ่อนลม และการเป่าตัดลมมาผสมกัน การเป่าต้องใช้เสียงหนึ่งสะบัดไปอีกเสียงหนึ่งอย่างรวดเร็ว ข้อสังเกต ในการเป่าสะบัดเสียงผู้เป่าจะต้องสะบัดข้อนิ้วหัวแม่มือขณะเป่าสะบัดเสียงอย่างรวดเร็ว จึงจะทำให้การเป่าสะบัด

เสียงมีความไพเราะน่าฟัง และ 4) การเป่าอ้อนเสียง เป็นการเป่าที่ให้เสียงยาวเป็นคลื่น หรือเสียงสั้น (Vibrato) การเป่าต้องเป่าอ้อนเสียงให้ยาว และปล่อยลมให้เป็นคลื่นออกมา โดยใช้มีที่จับโหวดกระดิกไปมาด้วย (ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์, 5 กุมภาพันธ์ 2567)

9. การเก็บรักษาโหวด 1) เก็บในที่ที่มีอากาศเย็น อุณหภูมิไม่สูงเกินไป เพราะถ้าอุณหภูมิสูงหรือร้อนจะทำให้วัสดุละลาย 2) เก็บใส่กล่อง หรือถุงผ้า เพื่อป้องกันแมลงและการกระแทกเพราะโหวดมีความเปราะบางมาก

แนวคิดและทฤษฎีการจัดการเรียนการสอนทักษะปฏิบัติ

แนวคิดและทฤษฎีการจัดการเรียนการสอนทักษะปฏิบัติ

1. ความหมายของทักษะปฏิบัติ

ความหมายของการปฏิบัติ (Performance) ว่าการปฏิบัติของทักษะปฏิบัติจะถูกสะท้อนออกมาจากการกระทำของการเคลื่อนไหวร่างกายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของกล้ามเนื้อ การกระทำที่สังเกตได้จะถูกกระทำให้เป็นมาตรฐานในรูปแบบของความเร็ว ความแม่นยำ ความแรง หรือความราบรื่นในการจัดการ (Gagne', Robert M. & Briggs, Leslie J, 1979)

ทักษะเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับการพัฒนาร่างกายของผู้เรียน ซึ่งเป็นความสามารถในการประสานการทำงานของกล้ามเนื้อและร่างกาย ในการทำงานที่มีความซับซ้อนและต้องอาศัยความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อหลายๆ ส่วน การทำงานดังกล่าวเกิดขึ้นจากการสั่งงานของสมอง ต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับความรู้สึกที่เกิดขึ้น ทักษะปฏิบัติสามารถพัฒนาได้ด้วยวิธีการฝึกฝน ถ้าหาได้รับการฝึกฝนที่ดีจะเกิดความถูกต้อง ความคล่องแคล่ว ความเชี่ยวชาญ และความคงทน ผลของพฤติกรรมหรือการกระทำสามารถสังเกตได้จากความเร็ว ความแม่นยำ ำ ความแรงหรือความราบรื่นในการปฏิบัติงาน (Simson E.J., 1972)

ความหมายของทักษะปฏิบัติ คือ ความสามารถความชำนาญของกล้ามเนื้อ ที่กระทำออกมาอย่างถูกต้อง คล่องแคล่ว และรวดเร็ว ต้องอาศัยการฝึกหัดอย่างเหมาะสม ทำให้เกิดความชำนาญในการปฏิบัติงาน (อภิชาติ อนุกุลเวช, 2551)

สรุปได้ว่า ทักษะปฏิบัติ คือ การใช้วัยวะต่าง ๆ กล้ามเนื้อในร่างกาย เคลื่อนไหวเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ในการปฏิบัติกิจกรรมจนเกิดทักษะ และความชำนาญ โดยการสั่งการจากสมองระบบประสาทของร่างกาย ไปสู่อวัยวะต่าง ๆ

2. ทฤษฎีการเรียนรู้กับทักษะปฏิบัติ

กระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะการเน้นทักษะ เป็นกระบวนการต่อเนื่อง ซึ่ง นักการศึกษาแต่ละท่านมี ทฤษฎีและความเชื่อที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดแนวคิดและวิธีการต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับการสอนเนื้อหาหรือกระบวนการมาน้อยต่างกันออกไป โดยจะนำเสนอ ทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับทักษะปฏิบัติ ดังนี้

ทฤษฎีการเชื่อมโยงของธอร์นไดค์ (Thorndike's Connected Theory) ธอร์นไดค์นักจิตวิทยาชาวอเมริกันกลุ่มพฤติกรรมนิยมเป็นผู้นำทฤษฎีหลักการ เรียนรู้ซึ่งกล่าวถึงการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า (Stimulus) กับการตอบสนอง (Response) โดยมี หลักเบื้องต้นว่าการเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองโดยแสดงใน รูปแบบต่าง ๆ จนกว่าจะเป็นที่พอใจที่เหมาะสมที่สุดซึ่งเรียกว่าการลองผิดลองถูก (Trial and Error) (Thorndike, Robert L. and Elizabeth Hagen. 1966)

กฎการเรียนรู้ตามทฤษฎีเชื่อมโยงประกอบด้วยกฎ 3 ข้อ ดังต่อไปนี้

1. กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) กฎนี้กล่าวถึงสภาพความพร้อมของ ผู้เรียนทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ความพร้อมทางร่างกาย หมายถึง ความพร้อมทางวุฒิภาวะและ อวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย ทางด้าน จิตใจ หมายถึง ความพร้อมที่เกิดจากความพึงพอใจเป็นสำคัญถ้าเกิดความพึงพอใจย่อมนำไปสู่การเรียนรู้ถ้าเกิด ความไม่พึงพอใจจะทำให้ไม่เกิด การเรียนรู้หรือทำให้การเรียนรู้หยุดชะงักไป

2. กฎแห่งการฝึกหัด (Law of Exercise) กฎนี้กล่าวถึงการสร้างความมั่นคงของการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองที่ถูกต้องโดยการฝึกหัดกระทำซ้ำบ่อย ๆ ย่อมทำให้เกิดการเรียนรู้ได้นานและคงทนถาวร จาก กฎข้อนี้แบ่งออกเป็นกฎย่อย ๆ ได้อีก 2 ข้อ คือ

2.1 กฎแห่งการใช้ (Law of Used) เมื่อเกิดความเข้าใจหรือเรียนรู้แล้ว มีการกระทำหรือ นาส่งที่ เรียนรู้นั้นไปใช้บ่อย ๆ จะทำให้การเรียนรู้มั่นคงถาวร

2.2 กฎแห่งการไม่ใช้ (Law of Disused) เมื่อเกิดความเข้าใจหรือเรียนรู้แล้วไม่ได้กระทำซ้ำบ่อย ๆ จะ ทำให้การเรียนรู้ไม่คงทนถาวร หรือในที่สุดจะเกิดการลืมจนไม่เรียนรู้อีกเลย

3. กฎแห่งผลที่ได้รับ (Law of Effect) กฎนี้กล่าวถึงผลที่ได้รับเมื่อแสดงพฤติกรรมการเรียนรู้แล้วถ้า ได้รับผลที่พึงพอใจผู้เรียนย่อมอยากจะเรียนรู้ต่อไป แต่ถ้าได้รับผลที่ไม่พึงพอใจผู้เรียนย่อมไม่อยากเรียนรู้หรือเกิด ความเบื่อหน่ายต่อการเรียนรู้ ดังนั้นถ้าจะทำให้การเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองความมั่นคงถาวรต้องให้ ผู้เรียน ได้รับผลที่พึงพอใจซึ่งขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของแต่ละบุคคล (ทิตินา เขมมณี, 2555)

ดังนั้น ธอร์นไดค์เชื่อว่าการเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองซึ่งสามารถ แสดงออกด้วยพฤติกรรมต่าง ๆ กัน

3. การวัดและประเมินทักษะปฏิบัติ

ความหมายของแบบวัดภาคปฏิบัติ

แบบวัดภาคปฏิบัติถูกนำมาใช้ในการให้ความหมายของแบบวัดอาชีพเฉพาะสาขา (Trade Test) ซึ่งแบบ วัดนี้ จะถูกใช้เพื่อที่จะประเมินความสามารถในทางอาชีพของคนทำงานที่มีฝีมือ (Skilled Worker) หรือคนทำงาน ที่มีทักษะบางส่วน (Semiskilled Worker) ตัวอย่างเช่น ช่างเครื่องจักรกล (Machinist) ช่างก่ออิฐถือปูน (Bricklayer) หรือช่างประปา (Plumber) (Thorndike, Robert L. and Elizabeth Hagen, 1969)

แบบวัดภาคปฏิบัติ เป็นเครื่องมือที่ออกแบบเพื่อการวัดภาคปฏิบัติ ในข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน นั้นมุ่งจะวัดทักษะ ในการปฏิบัติงานโดยในการประเมินผลสัมฤทธิ์ การวัดภาคปฏิบัติ นั้น มีสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงอยู่ 2 ประการ คือ วิธีการ (Procedure) และผลงาน (Product) (ส.วาสนา ประवालพฤกษ์, 2527)

การวัดผลงานภาคปฏิบัติ คือ ความสามารถในการปฏิบัติที่ให้ผู้เรียนได้แสดงพฤติกรรมตรงออกมาด้วยการ กระทำโดยถือว่าการปฏิบัติ เป็นการความสามารถในการผสมผสานหลักการวิธีการต่าง ๆ ที่ได้รับการฝึกฝนมาให้ ปรากฏออกมาเป็นทักษะของผู้เรียน (ไพศาล หวังพานิช, 2526)

การสอนทักษะปฏิบัติโหวดดนตรีพื้นบ้านอีสานตามแนวคิดของทรวงศ์ศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ครูภูมิปัญญาไทย

อาจารย์ทรวงศ์ศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการสอนทักษะปฏิบัติเครื่องดนตรีโหวด การศึกษา ทักษะปฏิบัติการเป่าโหวดต้องเริ่มจากการเป่าพื้นฐานง่าย ๆ เทคนิคการเป่าเบื้องต้น ไปสู่การเป่าเพลงพื้นบ้านที่ ยากขึ้นไปตามลำดับ ผู้สอนควรสอนแบบต่อเพลงให้ผู้เรียนปฏิบัติตามทีละวรรค และประการสำคัญคือผู้เรียนต้อง

รู้จักพื้นฐานของโน้ตเพลงไทย และเครื่องหมายกำกับโน้ต วัตถุประสงค์ของรูปแบบ รูปแบบนี้มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้พื้นฐานไปสู่ทักษะปฏิบัติ ทำให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติหรือกระทำอย่างถูกต้องและชำนาญ กระบวนการเรียนรู้ของรูปแบบ ขั้นที่ 1 ขั้นการนำเข้าสู่บทเรียน โดยการเล่าประวัติความเป็นมาของเครื่องดนตรีและประวัติความเป็นมาของลายเพลงพื้นบ้านอีสาน เพื่อเป็นการโน้มน้าวจิตใจของผู้เรียน ขั้นที่ 2 ขั้นอธิบายและสาธิต ผู้สอนอธิบายพร้อมสาธิตทฤษฎีการอ่านโน้ตดนตรีไทยและการปฏิบัติเบื้องต้น วิธีการจับโหวด วิธีการเป่าโหวด การคำนวณการหมุนโหวด หลักการใช้ลม เทคนิคการเป่าโหวด ขั้นที่ 3 ขั้นฝึกปฏิบัติ ผู้เรียนฝึกการอ่านโน้ตดนตรีไทย และทักษะปฏิบัติเบื้องต้น วิธีการจับโหวด วิธีการเป่าโหวด การคำนวณการหมุนโหวด หลักการใช้ลม เทคนิคการเป่าโหวด และไปสู่การบรรเลงเพลงพื้นบ้าน นักเรียนอ่านโน้ตเพลงพื้นบ้าน พร้อมกับการเป่าไปที่ละวรรคจนจบเพลง แล้วจึงเป่าเพลงพื้นบ้านประกอบกับจังหวะ แล้วฝึกปฏิบัติทักษะการเป่าโหวดหลายๆครั้งจนเกิดความชำนาญ ขั้นที่ 4 ขั้นสรุปและทดสอบ เมื่อทำการฝึกครบในแต่ละทักษะแล้ว ให้นักเรียนฝึกทบทวนการปฏิบัติเป่าโหวด โดยอาจจะให้เวลานักเรียน 1-2 คาบเรียน หรือการฝึกซ้อมนอกเวลา ในการทบทวน เพลงแล้วแต่สมควร และทดสอบทักษะปฏิบัติเครื่องดนตรีโหวด โดยการทดสอบทีละคน (ในส่วนนี้จะเป็นการทดสอบทักษะปฏิบัติ อาจจะใช้เวลาทดสอบนอกเวลาได้ในกรณีที่เวลาเรียนในคาบเรียนไม่เพียงพอ) (ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์, 5 กุมภาพันธ์ 2567)

จากการวิเคราะห์เทคนิคการบรรเลงเดี่ยวโหวดและการถ่ายทอดของอาจารย์ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ซึ่งได้กำหนดเทคนิคในการบรรเลงไว้อย่างชัดเจน 4 เทคนิค ได้แก่ 1. เทคนิคเป่าผ่อนลม นิยมใช้ในการบรรเลงลายเพลงที่มีจังหวะช้า ลมที่เป่าออกมาจะต้องยาวและสม่ำเสมอ 2. เทคนิคการเป่าอ่อนเสียง หรือเทคนิคลูกคลื่น เหตุที่เรียกการเป่าอ่อนเสียง เนื่องจากเทคนิคเลียนแบบเสียงลำของหมอลำในการฮอนเสียงหรืออ่อนเสียง สามารถทำได้โดยการเขย่าโหวดทำให้ลมที่เป่าออกมามีลักษณะเป็นคลื่นมีความดังเบา จะมีในช่วงบรรเลงเกริ่นของลายเพลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกตกที่มีเสียงยาว 3. เทคนิคเป่าสับเสียง เป็นเสียงที่เกิดจากการสับขัดข้อมือถี่ ๆ ของผู้บรรเลง ลักษณะของเสียงที่เป่าออกมาเป็นเสียงที่สับกันไปมาอย่างรวดเร็วระหว่างสองเสียง 4. เทคนิคเป่าตัดลม ลักษณะการเป่าจะเป็นการเป่าลมออกมาแล้วหยุดลมด้วยปลายลิ้นหรือริมฝีปาก ทำให้เกิดเสียงสั้น ใช้เมื่อต้องการแบ่งเสียงแต่ละเสียงออกจากกันให้มีความชัดเจนเป็นพยางค์ ๆ มีการถ่ายทอดในรูปแบบเป็นกลุ่มและตัวต่อตัว ครูถ่ายทอดโดยเน้นการปฏิบัติ มีการอธิบายลักษณะของเทคนิคการบรรเลงอย่างชัดเจน มีการสาธิตให้ดู แล้วผู้เรียนปฏิบัติตามทีละประโยค มีการจำเสียง เทคนิคการท่องโน้ตอย่างชัดเจน มีความเข้าใจด้านพฤติกรรมและธรรมชาติ (บุลากร สมไสย, 2557)

แนวคิดและวิธีการการสอนของครูภูมิปัญญาไทยมาสังเคราะห์และกิจกรรมการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยด้านความรู้และการฝึกปฏิบัติ และสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีทั้งทางด้านความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเครื่องดนตรีโหวดซึ่งเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้ใบความรู้ให้นักเรียนได้ศึกษา และแผนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้แผนการจัดการเรียนรู้จะประกอบด้วยขั้นการสอนตามแนวคิดของครูภูมิปัญญาไทยที่ได้ทำตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นการนำเข้าสู่บทเรียน ครูเล่าประวัติความเป็นมาของเครื่องดนตรีและประวัติความเป็นมาของลายเพลงพื้นบ้านอีสาน เพื่อเป็นการโน้มน้าวจิตใจของผู้เรียน

ขั้นที่ 2 ขั้นอธิบายและสาธิต ครูให้นักเรียนรับชุดฝึกจากครูคนละ 1 ชุด แล้วให้นักเรียนศึกษาจุดประสงค์และใบความรู้ในชุดฝึกให้เข้าใจ และครูอธิบายพร้อมสาธิตวิธีปฏิบัติในแต่ละทักษะ

ขั้นที่ 3 ขั้นฝึกปฏิบัติ ผู้เรียนฝึกปฏิบัติตามแบบที่ครูสาธิตให้นักเรียนดู โดยใช้ชุดฝึกประกอบ ฝึกอ่านโน้ต และเป่าที่ละวรรคจนจบเพลง แล้วจึงเป่าเพลงพื้นบ้านประกอบกับจังหวะ แล้วฝึกปฏิบัติทักษะการเป่าโหวด หลายๆ ครั้งจนเกิดความชำนาญ โดยครูคอยให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด

ขั้นที่ 4 ขั้นสรุปและทดสอบ เมื่อทำการฝึกครบในแต่ละทักษะแล้ว ให้นักเรียนฝึกทบทวนการปฏิบัติเป่าโหวดโดยอาจจะให้เวลานักเรียน 1-2 คาบเรียน หรือการฝึกซ้อมนอกเวลา ในการทบทวน เพลงแล้วแต่สมควร และทดสอบทักษะปฏิบัติเครื่องดนตรีโหวด โดยการทดสอบทีละคน (ในส่วนนี้จะเป็นการทดสอบทักษะปฏิบัติ อาจจะใช้เวลาทดสอบนอกเวลาได้ในกรณีที่เวลาเรียนในคาบเรียนไม่เพียงพอ) และมีการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนหลังจากจัดกิจกรรมครบทุกแผนแล้วโดยมีการวัดผลสัมฤทธิ์ทางด้านเนื้อหาประวัติความเป็นมาและความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเครื่องดนตรีโหวด การอ่านโน้ตเพลงไทย เทคนิคเบื้องต้นในการเป่าโหวด และความเป็นมาของลายเพลงพื้นบ้านอีสาน ตามแนวคิดของครูภูมิปัญญาไทย และวัดความสามารถในการปฏิบัติเครื่องดนตรีโหวดตามแนวคิดของครูภูมิปัญญาไทยไทย ที่ได้ลงมือปฏิบัติจริง โดยการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อและร่างกายที่เกิดจากการสั่งการของสมองและสามารถพัฒนาได้ด้วยการฝึกฝนจนเกิดความถูกต้องชำนาญซึ่งมีวิธีการวัดและประเมินจากระบวนการปฏิบัติและผลการปฏิบัติเครื่องดนตรีโหวดตามแนวคิดของครูภูมิปัญญาไทย โดยใช้แบบประเมินทักษะจำนวน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านที่ 1 ทักษะการฝึกปฏิบัติการอ่านโน้ตเพลงไทย ด้านที่ 2 ทักษะการเป่าโหวดเบื้องต้น ด้านที่ 3 ทักษะปฏิบัติการเล่นเพลงพื้นบ้านอีสานทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทั้งด้านพุทธิพิสัยและทักษะพิสัยได้เร็ว และได้มาก ในเวลาที่จำกัดไม่สับสน ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติตามความสามารถของตนเองจนสามารถบรรลุลูกประสงคทำให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจในการเรียน และผู้สอนทำหน้าที่อธิบายและสาธิตวิธีการ เป็นผู้คอยดูแลแนะนำ ส่วนผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติตามและปฏิบัติด้วยตัวเองโดยการฝึกหลาย ๆ ครั้งจนเกิดความถูกต้องและชำนาญ

องค์ความรู้ใหม่

โหวด เป็นเครื่องดนตรีไทยภาคอีสานประเภทเครื่องเป่า มีรูปร่างเป็นทรงกระบอก ทำจากไม้กู่แคน ซึ่งเป็นไม้ขางชนิดเดียวกับที่ใช้ทำแคน โหวดเป็นเครื่องดนตรีประจำจังหวัดร้อยเอ็ด ประเภทของโหวด จำแนกประเภทตามลักษณะรูปร่างได้ 3 ประเภท 1.โหวดหาง หรือโหวดแกว่ง 2.โหวดกลม (ทั่วไป) 3.โหวดแผง การทำโหวดเกิดขึ้นจากความคิดสร้างสรรค์ของชาวบ้านที่นำเอาวัสดุที่มีในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นเครื่องดนตรี แต่เดิมโหวดใช้แกว่ง ขว้างปาเล่น หรือเพื่อประกอบพิธีกรรม ซึ่งมีเพียง 2 – 3 ลูก พอทำให้เกิดเสียง แต่ไม่สามารถที่จะเป่าร่วมวงกับเครื่องดนตรีชิ้นอื่นๆได้ นายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ จึงได้นำมาปรับปรุง โดยเพิ่มลูกโหวดเป็น 10-13 ลูก และปรับระบบเสียงของโหวดให้สามารถบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน รวมไปถึงการบรรเลงกับเครื่องดนตรีสากลได้ และถือเป็นแบบอย่างมาจนถึงปัจจุบัน

ขั้นตอนและวิธีทำโหวด 1) คัดเลือกไม้กู่แคน เรียงลำดับจากใหญ่ไปหาเล็ก (เลือกขนาดที่เหมาะสม) 2) ลูกที่ใหญ่ที่สุดตัดให้ยาวที่สุด ประมาณ 25 ซม. ลูกถัดไป ให้สั้นลงหลั่นกันไปเรื่อย ๆ เพื่อความสวยงาม 3) เชือนด้านหัวแต่ละลูกเป็นรูปปากฉลาม เเฉียงประมาณ 45 องศา 4) นำขี้สตูปั้นเป็นก้อนพอใส่ในรูลูกโหวดได้ ใส่ลงไปในรู และใช้ไม้จูนเสียง แหย่ปรับให้ขี้สตูปอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม ขณะที่จูนเสียง ก็ลองเป่าดู เทียบเสียงจูนได้เสียงที่ถูกต้อง ปรับจูนเสียงจนครบทุกลูก (ขั้นตอนการปรับจูนเสียง ระวังอย่าให้ตรงปากฉลามเสียหาย) เทียบเสียงจนได้เสียงที่ถูกต้อง 5) เตรียมแกนโหวด โดยนำลำไม้ไผ่มาเหลา ให้ได้ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางที่เหมาะสม สำหรับติดลูก

โหวดรอบแกน ให้ได้ทั้งหมดที่เตรียมไว้ (10-13 ลูก) ด้านหัวของแกน เป็นปล้องไม้ไผ่ที่ไม่ทะลุปล้อง ด้านท้ายปาดให้มีลักษณะเวียน เหลาทำเป็นหางโหวด โดยส่วนหางโหวดต้องยาวกว่าลูกโหวดที่ยาวที่สุด 6) นำลูกโหวดมาติดเข้ากับแกน ด้วยขี้สูตร โดยติดเริ่มจากลูกที่ยาวที่สุดเรียงลำดับไปเรื่อย ๆ จนครบทุกลูก 7) นำขี้สูตรซึ่งผสมขี้ชีแล้วมาติดตกแต่งหัวโหวด ให้มีลักษณะสอบแหลม ปลายมน ตกแต่งขี้สูตรตรงปากฉลามลูกโหวด ให้ได้องศาที่รับ 8) เพื่อให้เป่าได้ง่ายทำการติดตัวโน้ต ทดสอบเป่าเป็นเพลง หากเสียงเพี้ยน ให้ปรับจูนเสียงใหม่ ตกแต่งขอบปากใหม่จนเสร็จเรียบร้อย และ 9) หากต้องการให้ลูกโหวดติดกับแกนอย่างมั่นคงถาวร ให้ขี้สูตรติดเข้าไป และตกแต่งให้สวยงาม

ผู้คิดค้นพัฒนาให้โหวดมีลักษณะแบบที่เห็นในปัจจุบันคือ นายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ เครื่องดนตรีชนิดนี้ได้รับความนิยมใช้ประกอบในเพลงลูกทุ่งในช่วงหลัง นับตั้งแต่ช่วงปี 2540 เป็นต้นมา ทำให้โหวดเป็นที่รู้จัก ด้วยเสียงอันไพเราะของเครื่องดนตรีชนิดนี้ วงโปงลางจึงนิยมและใช้ประกอบการแสดงทุกครั้ง สถานศึกษาและวิทยาลัยหลายแห่งได้บรรจุเข้าไปในหลักสูตรท้องถิ่น ตลอดจนได้รับเชิญไปเป็นอาจารย์พิเศษ ทำการสอนให้นักเรียน นอกจากนี้ยังสามารถนำมาประดิษฐ์เป็นสินค้าที่ระลึก สร้างงานสร้างอาชีพ ในรูปแบบที่หลากหลาย อาทิ พวงกุญแจ, โหวดจิ๋ว โดยมีการปรับปรุงพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ให้สวยงาม เพื่อเพิ่มมูลค่าของตัวสินค้า เป็นสินค้า OTOP ของจังหวัดร้อยเอ็ด และกลุ่มจังหวัดในภาคอีสาน กลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์ ด้วยเหตุนี้ทำให้จังหวัดร้อยเอ็ดโด่งดังและเป็นที่รู้จัก จึงนำเครื่องดนตรีโหวดมาเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด โหวดได้รับการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับจังหวัด



รูปที่ 1 โหวด

รูปที่ 2 การทำโหวด
ของนายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์

รูปที่ 3 การแสดงการเป่าโหวด

สรุป

จากการวิเคราะห์นายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ เป็นบุคคลผู้คิดค้นพัฒนาโหวดจากของเล่นมาเป็นเครื่องดนตรีประเภทเป่าของภาคอีสาน โดยเทคนิควิธีการทำโหวดนั้นเกิดจากการลองผิดลองถูกด้วยตนเอง จนกลายมาเป็นเทคนิคที่เผยแพร่ไปทั่วภาคอีสานในทุกวันนี้ ซึ่งวัสดุหลัก ๆ สามารถหาได้ตามท้องถิ่นเช่น ไม้กู่แคน ไม้ไผ่ ขี้สูตร เป็นต้น ส่วนเครื่องมือนั้นก็เป่าเครื่องมือตามท้องถิ่นเช่น มิดตอก มิดพริ้ว เลื่อย เป็นต้น โดยขั้นตอนการทำโหวดนั้นจะหาลูกโหวดก่อนเป็นอันดับแรก ขึ้นต่อไปจะทำแกนโหวดและประกอบสองส่วนเข้าด้วยกัน จากนั้นก็จะอัดรูลูกโหวดด้วยขี้สูตรให้ตันหนึ่งข้าง และขั้นตอนสุดท้ายคือการทาหัวโหวดโดยใช้ขี้สูตรควบคู่ไปกับการตกแต่ง ทั้งทางรูปลักษณ์และทางเสียงให้ตรงตามระบบเสียงของดนตรีพื้นบ้านภาคอีสาน เพื่อให้สามารถนำไปบรรเลงประกอบกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นได้ นอกจากนี้บุคคลดังกล่าวยังมีการสอนทักษะปฏิบัติโหวดดนตรีพื้นบ้านอีสานตามแนวคิดของทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ครูภูมิปัญญาไทย ได้ทำตามขั้นตอน 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นการนำเข้าสู่บทเรียน ครูเล่า

ประวัติความเป็นมาของเครื่องดนตรีและประวัติความเป็นมาของลายเพลงพื้นบ้านอีสาน เพื่อเป็นการโน้มน้าวจิตใจของผู้เรียน 2) ขั้นตอนอธิบายและสาธิต ครูให้นักเรียนรับชุดฝึกจากครูคนละ 1 ชุด แล้วให้นักเรียนศึกษาจุดประสงค์และใบความรู้ในชุดฝึกให้เข้าใจ และครูอธิบายพร้อมสาธิตวิธีปฏิบัติในแต่ละทักษะ 3) ขั้นฝึกปฏิบัติ ผู้เรียนฝึกปฏิบัติตามแบบที่ครูสาธิตให้นักเรียนดู โดยใช้ชุดฝึกประกอบ ฝึกอ่านโน้ตและเป่าที่ละวรรคจนจบเพลง แล้วจึงเป่าเพลงพื้นบ้านประกอบกับจังหวะ แล้วฝึกปฏิบัติทักษะการเป่าโหวดหลายๆครั้งจนเกิดความชำนาญ โดยครูคอยให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด และ 4) ขั้นสรุปและทดสอบ เมื่อทำการฝึกครบในแต่ละทักษะแล้ว ให้นักเรียนฝึกทบทวนการปฏิบัติเป่าโหวดโดยอาจจะให้เวลานักเรียน

เอกสารอ้างอิง

- ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ (2567, 5 กุมภาพันธ์). ศิลปินแห่งชาติ. สัมภาษณ์.
 ทิศนา แคมมณี. (2555). ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
 บุลากร สมไสย. (2557). เทคนิคการบรรเลงเดี่ยวโหวดและถ้อยทอด. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
 ไพศาล หวังพานิช. (2526). การวัดผลการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช. สืบค้นเมื่อ 22 มกราคม 2567 จาก https://th.wikipedia.org/wiki/ทรงศักดิ์_ประทุมสินธุ์.
 วิทยา เอื้องการ. (2562). การพัฒนาทักษะปฏิบัติเครื่องดนตรีโหวดตามแนวคิดของครูภูมิปัญญาไทย ประกอบชุดฝึก. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการเรียนการสอน. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
 วิมลศรี อุปรมัย. (2525). ดนตรีในระบบการเรียนการสอน. กรุงเทพมหานคร: รวมใจสหกิจ.
 ส.วาสนา ประवालพฤกษ์. (2527). การสอบภาคปฏิบัติ. วารสารการวัดผลการศึกษา. 6(1), 1-12.
 อภิชาติ อนุกุลเวช. (2551). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนฝึกปฏิบัติทางเทคนิคบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตสำหรับนักเรียนอาชีวศึกษา. ปริญญานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุขบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
 Gagne', Robert M. & Briggs, Leslie J. (1979). Principles of instructional design. 2nd ed. U.S.A. New York : Holt Rinehart and Winston.
 Simson E.J.. (1972). The Classification of Educational Objectives in the Psychomotor Domain Washington. DC : Gryphon House.
 Thorndike, Robert L. and Elizabeth Hagen. (1966). Measurement and Evaluation in Psychology and Education. 3d ed. New York : John Wiley and Sons.